

Thuiskomen in de klas

Spiritualiteit in het onderwijs

V I N C E N T D U I N D A M

Vincent Duindam

THUISKOMEN IN DE KLAS

Spiritualiteit in het onderwijs

Uitgeverij
Ten Have

Inhoud

Voorwoord 7

Inleiding 10

1. De kloosterklas: benedictijns onderwijs 15

2. Hoeveel gezichten heb jij? 27

3. Je onderwijsautobiografie 41

4. Wat heeft deze leerling nodig?
Dienend leiderschap op school 56

5. Liefde of angst? Kun je als docent aanwezig zijn? 68

6. Lachen: hoe humor het ijs breekt 85

7. Verschil maken 103

Nawoord: checklist 115

Bronnen 119

Dank 123

Over de auteur 125

1. De kloosterklas: benedictijns onderwijs

‘Werken vraagt om stille aandacht’
– Karmelregel 21

‘Als je het proces ter harte neemt, dan zorgt het doel
wel voor zichzelf’
– GANDHI

Onderwijs naar de ideeën van Benedictus vraagt om een grote aandachtigheid. Wat speelt er bij de leerling? Wat heeft de leerling nodig? Je ‘beluistert’ de situatie (*obedientia*) en je doet wat nodig is. Het gaat om aandacht en zorg, voor de kinderen, voor jezelf, maar ook voor de materialen en de ruimte. Ritme en regelmaat zijn belangrijk. Op tijd beginnen en op tijd stoppen leert je om je te focussen op het (leer)werk zelf – en niet zozeer op de resultaten. Dit bevordert het plezier in het werk en kan leiden tot flow. Je komt in de goede stroom. Als docent blijf je (mentaal) aanwezig bij de leerlingen, je blijft erbij – ook in gedachten (*stabilitas*). Daarbij kom je ongetwijfeld jezelf tegen. Je ongeduldigheid, prikkelbaarheid, vul voor jezelf maar

in. Leerlingen houden je altijd een spiegel voor. Net zoals naar de leerlingen, kun je geduldig en mild naar jezelf blijven kijken. En besluiten stapje voor stapje je eigen lastige kanten bij te schaven (*conversio morum*).

Een gewijde ruimte van je (klas)lokaal maken

‘Vóór ik naar binnen ga, hang ik eerst mijn “eigen dingen” aan een kapstok buiten de klas’ (Maaitie, kleuterjuf). De kinderen hebben niets te maken met je sores of waar je van wakker hebt gelegen. Het is voor hen – en voor jezelf – bevrijdend om dat buiten het lokaal te laten.

Als je op deze manier je ‘binnenruimte’ schoonhoudt, wordt dat direct weerspiegeld door wat er om je heen gebeurt. Als ‘de rook om je hoofd’ verdwenen is, kun je de kinderen ook beter zien zoals ze zijn.

Je kunt jezelf hier overdag af en toe aan herinneren:

‘Het is erg onrustig. Ik observeer de kinderen.

Als iedereen zijn plek heeft gevonden, voel ik pas hoe gespannen en onrustig ikzelf ben.

Ik ga een ritme klappen en algauw doen alle kinderen mee. Van daaruit ga ik verder. Steeds zachter en dan is het klaar. “Trek je schouders maar eens heel hoog op en laat ze maar weer vallen.”

Dat herhalen we een paar keer.

“Zit je allemaal goed?” vraag ik met een veel rustiger stem. “Zet je voeten maar op de grond, en je billen goed in je stoel.” (giechelen)

Ik doe mee en voel mij ineens ook beter.

“Voel je de moeheid in de grond zakken? Zomaar door je voetzolen heen?”

Ik zie ontspannen gezichtjes en het raakt mij hoe goed het werkt.'

– Mieke, groep 1-2

Op de basisschool maakt het veel uit hoe een klas eruitziet, welke sfeer de ruimte ademt. Vroeger konden kinderen uren kijken naar de schoolplaten die aan de muren hingen. Mooie posters, planten die de kinderen kunnen helpen verzorgen, draagt bij aan een fijne sfeer. Of een bordtekening, een seizoentafel – dat maakt allemaal veel uit. Is er aandacht besteed aan de ruimte, de materialen waar je mee werkt? Dat is niet anders aan de universiteit. Wanneer ik een ruimte binnenkom, zet ik de ramen open, veeg het schoolbord uit (voor zover dit nog aanwezig is). Of anders het whiteboard. Ik raap prullen, stukken krant en plastic bekertjes op. Ik schrijf mijn plannen voor deze bijeenkomst op het bord. Ondertussen loop ik rond. Maak een praatje. Vijfentwintig nieuwe gezichten. In totaal zal ik deze mensen misschien acht keer zien. Zo lang duurt dit blok. Toch vraag ik ze naambordjes te maken. Ik wil dat ze elkaar leren kennen. En dat ik ze leer kennen.

Op tijd beginnen en op tijd ophouden

In het klooster gaat er een belletje om de overgang te markeren van bidden naar werken, of van werken naar recreatie. Dan stop je met waar je mee bezig was, en ga je je richten op wat komt. Dergelijke bewuste overgangen zijn ook goed in het onderwijs toe te passen. Wat kan daar het nut van zijn? Het helpt jou, en de leerlingen, met het werk zelf bezig te zijn – meer dan met het resultaat. Werken en leren zijn veel vervullender wanneer je opgaat in wat je doet dan wanneer je met het resultaat bezig bent. Als je echt aandachtig met je werk bezig bent, zal het resultaat ook eerder in orde komen.

Daarbij gaat het niet alleen om de zoemer die begin of eind van de les markeert, maar ook om binnen een lesuur een bepaalde tijd gericht met iets bezig te zijn. Net zoals een zenmeester op zijn klankschaal tikt om begin en einde van een meditatie aan te geven.

Een goede timing kan dus bijdragen aan een gerichtheid op het werk zelf. Dat geldt voor de leerlingen, maar net zo goed voor de lerarenvergadering. Met deze focus kun je leerlingen laten zien dat (huis)werk eigenlijk best leuk is.

Gerard (leraar aardrijkskunde) experimenteerde hiermee door leerlingen op een gefocuste manier huiswerk te geven.

‘Zeker een puber moet je enthousiast zien te krijgen. Probeer ze de lol bij te brengen. Je huiswerk hoeft niet af te zijn (resultaat), maar zet de keukenwekker, en werk er 25 minuten aan. Het kán in die tijd. Als je goed focust, en

één ding tegelijk doet. Geen mobieltje erbij, geen msn of Facebook ...

Het werkt ook heel goed om leerlingen zelf in de klas iets te laten ontdekken. Dan moet je soms jezelf inhouden, om de leerlingen tot hun recht te laten komen. Als ze dan een tijdje met de stof worstelen, en ze komen er zelf uit, dan is dat een gouden moment: “Ja, ik snap het!” Dan geniet je als leraar net zo hard.’

Ingrid (lerares Duits):

‘Ik wil zo graag iets overbrengen van het plezier in taal. En daar verzin ik van alles voor. Soms doen we een “dating show” in het Duits. Of een songfestival. Dan zingen ze liedjes als “Ich bin wie du”, “Verdammt, ich Lieb Dich” of après-ski. En dan heb je opeens een heel enthousiaste groep.’

Luisterend naar deze leerkrachten gaat het er dus om dat ze er plezier in krijgen, zoals de bakker in *De alchemist* van Paolo Coelho:

‘Op het gezicht van de banketbakker lag een andere glimlach: hij was vrolijk, opgewekt, klaar om een goede werkdag te beginnen. Deze banketbakker maakt geen koekjes omdat hij wil reizen, of wil trouwen met de dochter van een winkelier, deze banketbakker maakt koekjes omdat hij dat leuk vindt, dacht de jongen.’

Dat wil je graag als docent. Daar deel je in. Ari (leraar maatschappijleer) deelt ook in het plezier van de leerlingen:

‘Altijd als leerlingen aan het werk gaan nadat ik een opdracht heb uitgelegd, ervaar ik inspiratie in het klein; de opdracht past, ze worden nieuwsgierig, ze zoeken. Ook als een leerling erkent niet aan het werk te kunnen en je samen gaat zoeken naar hoe het wel gaat lukken. Het is eigenlijk een voortdurende brainstorm met leerlingen. Dit zijn voorbeelden van inspiratie in het klein, ik denk ook eigenlijk dat we inspiratie niet zo groot moeten maken, het loopt door alle alledaagse dingen heen en heet vaak “zin hebben in, plezier hebben in”...’

Ritme en regelmaat: de stroom

Een vast ritme maakt dat alles gemakkelijker gaat. Ritme is voor iedereen belangrijk. Dat merk je bijvoorbeeld in een vakantieperiode, wanneer je je wat landerig kan gaan voelen als de structuur wegvalt. Als je telkens moet gaan beslissen ‘wat gaan we nu doen’, kost dat meer moeite.

Jongere leerlingen worden zo op een goede manier door de dag gedragen in een passend ritme, maar hetzelfde geldt in principe voor pubers. Momenten van rust (of inademing) en activiteit (of uitademing) wisselen elkaar af.

Kleine kinderen kunnen eerst heel rustig in de kring zitten (inademing) en dan weer vrij gaan spelen (loslaten, uitademing). En zo gaat die afwisseling door: opruimen, eten, buitenspelen, etc. Op die manier komen kinderen in een stroom: vaste gewoontes en rituelen geven duidelijkheid en veiligheid. Jonge kinderen gaan heel gemakkelijk mee in die stroom.

Bij kleine kinderen werkt het altijd heel goed om dingen in elkaar over te laten gaan door een lied te zingen of een ritme te klappen. Veel beter dan roepen: ‘Nu stil zijn allemaal, we gaan naar buiten.’ Ouders die in de klas komen kijken, of stagiaires, hebben dat niet altijd door. Ze kunnen door roepen of schreeuwen (Wie wil er nog een pannenkoek?) gemakkelijk het ritme verstoren. Of ze denken dat alles helemaal vanzelf gaat, dat je er niets voor hoeft te doen. Terwijl je telkens bezig bent voorwaarden te scheppen om te zorgen dat kinderen ‘in de stroom’ kunnen blijven. De kinderen kunnen je precies vertellen wat de juf altijd doet op welk moment. Ook bij oudere kinderen voorkom je veel gesteggel en gedoe wanneer

bepaalde zaken vaststaan – en niet ter discussie gesteld hoeven te worden.

Kleine kinderen kunnen gedijen in de stabiliteit van een vaste in- en uitademing. Soms kun je een onritmisch geheel proberen te vangen in een ritme. Kinderen maken veel mee, ouders zijn soms onzeker, of hebben veel haast, moeten veel werken, soms gaan ze scheiden. Dat kan tot onrust leiden. Soms heeft ook een klas of groep een lastige geschiedenis achter de rug, bijvoorbeeld met wisselingen van docenten, conflicten of ziekte. In die gevallen is het nog belangrijker om tot een goed ritme te komen. Het is belangrijk dat de kinderen weten waar ze aan toe zijn. Dat er grenzen zijn, dat er veiligheid is. Onduidelijkheid is onveiligheid.